

Козак Л.В.

м. Київ

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ТУРИЗМУ

У статті проаналізовано професійно-орієнтовані форми навчання у підготовці майбутніх фахівців туризму; розкрито особливості їх використання у процесі професійного навчання; доведено необхідність і актуальність застосування професійно-орієнтованих форм у підготовці фахівців сфери туризму; визначено специфіку професійної діяльності агента з організації туризму.

Соціально-економічний розвиток нашої держави, процеси глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства визначили принципово нові вимоги до професійної підготовки фахівців, зокрема в сфері туризму.

Сьогодні галузі потрібні фахівці, які могли б працювати самостійно і творчо, генеруючи компетентні нововведення, свіжі ідеї та пропозиції, демонструючи при цьому готовність успішно реалізовувати їх в умовах конкуренції. Отже, зростають вимоги до особистісних та професійно значущих якостей фахівця, що відображають професійну компетентність, забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці, сприяють професійній самореалізації та кар'єрному зростанню.

Аналіз стану професійної підготовки фахівців туризму свідчить про невідповідність їх практичної підготовки вимогам працедавців, а саме: недостатнє вміння позитивно вирішувати конфліктні ситуації; невпевненість у здійсненні професійних дій; недостатньо вмінь розробляти екскурсійні та туристичні маршрути, складати їх калькуляцію. Це свідчить про необхідність використання професійно-орієнтованих форм навчально-пізнавальної діяльності у підготовці майбутніх агентів з організації туризму.

Дослідженню професійної підготовки приділяється певна увага як у педагогічній теорії, так і в практиці, зокрема проблеми дидактики професійної освіти розкривають С.Я. Батишев, Ю.К. Бабанський, С.У. Гончаренко, М.І. Махмутов та інші; теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму розглядають Т.І. Власова, І.В. Зорін, В.О. Квартальний, В.К. Федорченко, Н.А. Фоменко та інші.

Однак, ще недостатньо досліджена проблема професійно-орієнтованих форм навчально-пізнавальної діяльності у професійній підготовці майбутніх фахівців туризму у системі ПТНЗ. А тому тема дослідження є актуальною та перспективною.

Метою статті є визначення та аналіз професійно-орієнтованих форм навчально-пізнавальної діяльності у підготовці фахівців туризму в ПТНЗ.

Досліджуючи навчально-пізнавальну діяльність майбутніх фахівців туризму, ми шукали відповіді на наступні запитання: як досягти того, щоб система навчальних завдань у процесі вивчення дисципліни «Географія туризму» відповідала головній професійно-орієнтованій функції, як визначити оптимальний об'єм знань і вмінь, потрібних майбутньому фахівцю, як прищепити йому навички ефективного застосування географічних знань, тощо.

Географія туризму, як професійно-орієнтована навчальна дисципліна, сприяє стійкій потребі учнів у засвоєнні знань, умінь і навичок, в розвитку пізнавальної і дослідницької активності, направлений на самоосвіту з метою оволодіння майбутньою спеціальністю. Проте без відповідної мотивації процесу пізнання, використання професійно-орієнтованих форм і методів навчання, пов'язаних із вирішенням завдань і проблем майбутньої професії, навчальний матеріал не стає дієвим інструментом у майбутній практичній діяльності, не в повну міру використовується і часто забувається. Таким чином, викладач має використовувати таку організацію занять, яка, не знижуючи теоретичного рівня, створювала б умови для учнів у ситуації, моделюючій їхню майбутню професійну діяльність.

Як зазначає С.О.Сисоєва, «молода людина тільки тоді може повноцінно здобути професійну освіту, коли вона знає, що набуті знання стануть основою її професійного становлення, успіху в житті,

засобом соціального захисту, тим підґрунтям, яке дозволить знайти своє місце в суспільстві, дійсно творити своє життя, самоутверджуватися і самореалізовуватися у ньому» [4, 13].

Отже, головне місце серед форм професійного навчання повинні зайняти ті, що забезпечують розвиток творчого потенціалу особистості, вчать майбутнього фахівця самостійно здобувати знання, передбачають тісний зв'язок з практикою.

Це свідчить про необхідність використання професійно-орієнтованих форм навчально-пізнавальної діяльності у підготовці майбутніх фахівців.

Вибираючи форми підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності, викладачу, в першу чергу, необхідно знайти ті, що допоможуть найповніше ознайомити всіх учасників навчального процесу з особливостями роботи працівника в даній сфері, з вимогами, що висуває цей вид трудової діяльності до рівня загальної і спеціальної підготовки майбутнього фахівця, рівня розвитку його особистісних і професійних якостей.

Організаційну форму навчання розглядають як: форму взаємодії викладача і учнів у процесі навчання [1, 151], спеціальну конструкцію навчального процесу, характер якої зумовлюється змістом навчання, методами, прийомами, засобами діяльності вчителів і учнів [6, 385].

Професійна орієнтація визначається як науково-практична система підготовки молоді, переважно учнівської, до вільного й свідомого професійного самовизначення [5, 160].

Керуючись педагогічними поняттями, ми розглядаємо професійно-орієнтовані форми навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців туризму як такі, що спрямовані на формування інтересу та позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, відтворюють реальні умови праці для розв'язання конкретних професійних завдань і проблем, сприяють формуванню професійної компетентності, готовності майбутнього фахівця до виконання професійних дій.

Практика підготовки майбутніх фахівців туризму показує, що професійна спрямованість навчально-пізнавальної діяльності є тим важелем, спираючись на який можна підвищити в значній мірі мотивацію вивчення дисциплін, покращити фахові знання та уміння, а також якість професійної підготовки.

Сьогодні навчальні програми потребують не тільки знань про ефективні засоби діяльності, а насамперед здатності їх застосовувати на практиці.

Так, специфіка професійної діяльності агента з організації туризму, яких готує професійно-технічний навчальний заклад, полягає в умінні:

- робити аналіз змісту, вартості, особливостей послуг готелів, музеїв, транспортних підприємств;
- брати участь у розробці внутрішніх та міжнародних маршрутів;
- самостійно складати кошторис турів або екскурсій;
- виконувати рекламну діяльність та надавати повну інформацію про обсяг, умови та якість туристичних послуг, що пропонуються суб'єктом туристичної діяльності;
- самостійно вести облік заявок і договорів на проведення турів або екскурсій і складати відповіді документи звітності;
- забезпечувати своєчасне придбання проїзних документів для груп туристів;
- виконувати роботу з посольствами та консульськими відділами для отримання віз;
- використовувати комп'ютерну та офісну техніку тощо [2].

Отже, визначаючи професійно-орієнтовані форми навчання, ми виходили з того, що в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг і туризму має певним чином відобразитись моделювання реальної професійної діяльності.

Такі форми навчання, як професійно-ділові та рольові ігри, уроки з аналізом та моделюванням типових і нетипових виробничих ситуацій, навчальні творчі проекти (створення моделі туристичної фірми, розробка турів та екскурсійних маршрутів), екскурсії, туристичні походи з орієнтацією на різні види туризму (екологічний, спортивно-оздоровчий, краєзнавчий) та виробниче навчання та виробнича практика сьогодні виходять на передній план, оскільки дають можливість більш плідно та ефективно підготувати майбутніх фахівців до майбутньої професійної діяльності.

З метою формування у майбутнього фахівця туризму професійних якостей ми вважаємо доцільним застосовувати при вивченні

професійно-орієнтованих дисциплін уроки з аналізом проблемних виробничих ситуацій.

Метод аналізу проблемних виробничих ситуацій полягає в тому, що в навчальному процесі викладач створює проблемні ситуації, які можуть виникнути в професійній діяльності. Від учня вимагається глибокий аналіз ситуації та прийняття відповідного оптимального рішення в даних умовах. Аналіз проблемних ситуацій виконує безліч різних функцій, слугує інструментом пошуку вивчення, оцінки та вибору, навчання, виховання, розвитку, психологічної підготовки. Цінність цього методу в тому, що у процесі розв'язання проблемної професійної ситуації учні використовують свій досвід, застосовують аналіз, оволодівають професійними знаннями шляхом самостійного вирішення проблеми, а не пасивним прослуховуванням інформації, вчать ся здобути знання використовувати на практиці.

Проблемні ситуації, тобто описання подій, явищ, що відображають практичну діяльність майбутнього фахівця сфери послуг і туризму, виконують низку завдань:

- допомагають усвідомити учню себе як суб'єкта професійної діяльності;
- сприяють формуванню здатності застосовувати досвід у типових ситуаціях, передбачати проблеми в нетипових і нестандартних ситуаціях, що виникають (або виникатимуть) у реальній практичній діяльності;
- дозволяють оптимізувати процес формування навичок професійного спілкування;
- дозволять розкрити особистісний (творчий) потенціал учня;
- сприяють розвитку особистісних професійно-значущих якостей;
- дозволять наблизити теоретичні знання до реальної професійної діяльності майбутнього фахівця сфери послуг і туризму;
- дозволять використовувати міждисциплінарні зв'язки, залучивши знання з різних навчальних предметів.

Особливостями використання проблемних ситуацій є, на наш погляд, те, що для них доцільно брати реальні сюжети з практики та досвіду учнів.

Ми вважаємо, що ефективність використання аналізу проблемних виробничих ситуацій можлива за умов, коли: опис ситуації відповідає змісту та методиці теми; чітко і ясно сформульований; відтворює правдивий перебіг процесів та явищ, які мають місце в професійній діяльності; викликає пізнавальну потребу та спонукає учнів до інтелектуальної діяльності; враховує рівень знань та можливості учнів, що включають творчі здібності і життєвий досвід; не містить коментарів викладача, його емоційного ставлення до ситуації, а лише деякі вказівки необхідні для прийняття рішення.

Методика проведення аналізу проблемних ситуацій включає в себе такі етапи:

- 1) уведення в проблему, що вивчається;
- 2) презентація професійної ситуації;
- 3) вивчення ситуації та підготовка рішення. Свої відповіді та пропозиції учні записують на листку ватману.
- 4) групова дискусія, яка включає три фази:
 - визначення спрямованості обговорень усієї дискусії та її характер;
 - обговорення прийнятих рішень, оцінка їх з урахуванням вимог, які було визначено у першій фазі;
 - остаточне формулювання групового рішення.
- 5) підсумкова бесіда.

Аналіз помилок, допущених учнями при вирішенні проблемних виробничих ситуацій під час уроку, знижує вірогідність їх повторення у практичній діяльності.

Для більш якісного сприйняття ситуаційної вправи можна переглядати деякі епізоди з навчальної та виробничої практики на різні професійні теми, зняті учнями або майстрами виробничого навчання в період практики. Такий перегляд вимагає відповідного обладнання: наявності відеокамери, телевізора та відеомагнітофона.

Ефективним видом професійного навчання є імітаційне або ігрове. Фахівець туризму має сьогодні не тільки все знати, а й бути хорошим організатором, вміти працювати з людьми, володіти особливостями ринкової економіки тощо. Тому активною формою навчання є ділові ігри та ігрове моделювання виробничих ситуацій. Вони логічно продовжують процес навчання в умовах імітації ви-

робничого процесу. Майбутній фахівець здобуває та вдосконалює вміння щодо вироблення та застосування рішень у конкретній ситуації [3, 117].

Ділова гра сприяє не тільки закріпленню, поглибленню, систематизації знань учнів, а й впливає на формування відповідного ставлення до цих знань, розвитку активності, творчого мислення, відпрацювання не тільки професійних вмінь і навичок у плані комунікативної діяльності, але і набуття ділових навичок: уміння адаптуватися у групі, розуміти мотиви та інтереси інших учасників гри, самостійно приймати рішення, вдосконалювати уміння групової взаємодії.

Урок у формі професійно-ділової гри передбачає такі етапи:

1) підготовчий (вибір теми з урахуванням її актуальності, визначення мети та завдань, розробка гри);

2) орієнтування (повідомлення правил гри та огляд ходу гри);

3) підготовка до проведення гри (знайомство з ролями, розподіл ролей між учнями з урахуванням знань, старанності і бажань, визначення функцій кожного учня, критерії оцінювання та облік результатів);

4) проведення гри (самостійна робота учнів, пошук оптимальних рішень їх перевірка, презентація творчих робіт, підрахунок балів);

5) обговорення гри (аналіз гри, внесення правок і т.д.).

У процесі дослідження було встановлено, що тематика професійно-ділових ігор може бути різною, в залежності від теми та мети заняття. Так, у підготовці фахівців туризму проводять ділові ігри на теми: «Розробка нового туристичного продукту», «Експерсія» (з використанням мультимедійних засобів), «Робоче місце агента з організації туризму», «Туристична виставка-ярмарок», тощо.

Критеріями відбору професійних ситуацій є: методична значущість і доцільність, проблемність, актуальність, нормативність, частота повторювання.

Професійно-ділова гра дає змогу кожному учневі відчути себе суб'єктом навчального процесу, виявити та розвинути свою особистість. Це зумовлено тим, що в грі відбувається здійснення бажань учня виявити свої здібності й придатність до майбутньої професійної діяльності.

Серед активних методів навчання, що використовуються на практичних заняттях, особливе місце посідає *ігрове моделювання типових і нетипових виробничих ситуацій*.

Тематика ігрового моделювання, також, залежить від теми і мети заняття. Наприклад: «Зустріч агента з клієнтом туристичної фірми». Моделювання ситуації може бути у кількох варіантах: 1 варіант – надання повної інформації про обсяг, умови та якість туристичних послуг; 2 варіант – укладання договору на проведення туру або екскурсії; 3 варіант – розгляд скарги клієнта та прийняття рішення.

Організація ігрового моделювання типових та нетипових професійних ситуацій відбувається у такій послідовності:

- вибір викладачем та учнями конкретної професійної ситуації;
- розподіл учнів на групи, де кількість учасників варіативна;
- кожна група складає свій сценарій, де описується ситуація, яка буде відбуватися, а також дії кожного учасника;
- моделювання професійної ситуації;
- оцінювання експертами логіки поведінки фахівця при здійсненні певної професійної ситуації.

Необхідно забезпечити учням можливість позитивного ефекту при здійсненні ігрового моделювання професійних ситуацій. Учні будуть готові до моделювання ситуацій, якщо тему ситуації вони сприймають як особисто значиму і можуть пов'язати її зі своїми професійними потребами та особистісними цінностями.

Таким чином, моделювання ситуацій дозволить учням у майбутньому швидко адаптуватися до конкретних умов праці.

Важливою формою навчально-пізнавальної діяльності є *самостійна науково-дослідницька робота учнів*. Саме цей спосіб діяльності приводить учня або до одержання зовсім нового, раніше невідомого йому знання, або до поглиблення і впорядкування вже наявних знань. Відбувається присвоєння знань і досвіду творчого їх використання, а значить, здійснюється розумовий розвиток і вдосконалення його практичної підготовки.

На нашу думку, розробка майбутніми фахівцями самостійних творчих проектів є необхідною умовою їх професійної підготовки. Проекти нових товарів і послуг, екскурсійних і туристичних маршрутів, що враховують потреби регіону та країни в цілому – це неви-

черпне джерело для формування професійних компетенцій майбутніх фахівців.

Використання методу проектів як педагогічної технології сприяє самореалізації особистості учня, дозволяє ствердитися у вірному виборі майбутньої професії.

Можливість широкого використання проектного навчання як технології пояснюється чіткою структурованістю його етапів, сукупністю таких форм, методів і засобів навчання, які призводять до досягнення гарантованого результату з мінімальними витратами часу і сил учасників проектною діяльністю. Результатом проектного навчання є творчий навчальний проект, що має певну новизну, професійну значущість, виконаний під керівництвом викладача і поданий до захисту в експертну раду.

Сутність цієї технології полягає в тому, що:

1) учні об'єднуються у невеликі за складом групи (з урахуванням рівня навченості, бажань, можливості спілкування в позааудиторний час) та творчо працюють над виконанням професійно значущого для них проектного завдання;

2) викладач пропонує завдання для кожної групи, ознайомлює членів групи з їх правами і обов'язками, критеріями оцінювання діяльності учнів, надає необхідну консультацію, спостерігає за діяльністю учнів, створює умови для успішної роботи;

3) проміжний результат роботи над проектом учні представляють на семінарському занятті, яке може проводитися у формі конференції, наукового семінару;

4) кінцевий результат роботи, форму якого обирають самі учні (конкурс проектів, рольова гра, творчий звіт, усна презентація тощо) подається на розгляд і оцінювання в експертну раду, і може бути представлений на практичному занятті.

Таким чином, проектне навчання передбачає організацію, управління і контроль навчального процесу.

На нашу думку, у професійній підготовці агентів з організації туризму слід більше уваги приділяти відпрацюванню навичок розробки екскурсійних маршрутів по місту та області, проектуванню реальних турів по Україні та близькому зарубіжжю та їх умовному просуванню серед учнів під час проведення професійно-ділової гри.

Виробниче навчання і виробнича практика є невід’ємною складовою частиною професійної підготовки фахівців сфери послуг і туризму в ПТНЗ, основним завданням якої є якість практичної підготовки випускників за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник». Так, наприклад, державним стандартом професійно-технічної освіти підготовки робітників з професії «Агент з організації туризму» на професійно-практичну підготовку учнів відведено 333 години із 766 годин загального обсягу навчального часу.

Виробниче навчання, на нашу думку, доцільно організувати у навчально-виробничих лабораторіях. Такою навчально-виробничою лабораторією може бути «Навчально-виробнича туристична фірма», яка займатиметься організацією екскурсійних подорожей для учнів ПТНЗ, ділових поїздок для викладачів, організацією семінарів, конференцій для фахівців та працівників сфери туризму.

Проведення практичних занять в навчально-виробничих лабораторіях деякою мірою нагадує ділову гру, але практичні вміння, що набуваються учнями за рамками аудиторної роботи, приносять дуже позитивні результати. Працюючи в реальних умовах виробництва, учні під час одного такого робочого дня набувають набагато більше знань і навичок, ніж під час занять в аудиторних умовах. Тому такі «реально-практичні ділові заняття» необхідно пропагувати і підтримувати, що сприятиме більш якісній підготовці майбутніх фахівців туристичної галузі.

Позааудиторна робота у підготовці майбутніх агентів з організації туризму повинна обов’язково включати екскурсії, різні види туристичних подорожей, залучення майбутніх фахівців до різних видів туризму (екотуризм, спортивно-оздоровчий, краєзнавчий).

Учні можуть самостійно розробляти і організувати маршрути походів вихідного дня з їх подальшим технічним та історико-краєзнавчим описом, екологічні маршрути та стежки по лісопарковим зонам міста та передмістя. Такий вид роботи сприяє розвитку у майбутніх фахівців сфери туризму пізнавального інтересу до професійної діяльності, вихованню любові до природи рідного краю, формуванню екологічної культури, без чого не може відбутися особистісне та професійне становлення фахівця.

Таким чином, ми дійшли висновку, що застосування різноманітних професійно-орієнтованих форм навчання сприяє створенню умов для глибокого й повного засвоєння майбутніми фахівцями навчального матеріалу, вирішенню навчальних і професійних проблем, розвитку творчих та організаторських здібностей учнів, підвищенню їх комунікативної активності, вмінню застосовувати ефективні форми роботи, формуванню інтересу до професійної діяльності.

Література:

1. Батышев С.Я. Научная организация учебно-воспитательного процесса. 3-е изд. Профпедагогика. – М.: Высш. школа, 1980. – 456 с.
2. Державний стандарт професійно-технічної освіти для підготовки (підвищення кваліфікації) робітників з професії «Агент з організації туризму». – Київ – 2006 р. – 55 с.
3. Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/За ред. проф. Федорченка В.К., проф. Фоменко Н.А., доц. Скрипник М.І., доц. Цехмістрової Г.С./ – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 296 с.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О.Сисоева, С.М. Алексюк та інші; За ред. С.О. Сисоевої. – К.: ВПОР, 2001. – 502с. – С.250-251.
5. Українська радянська енциклопедія. Видання 2. Т.9. – Київ – 1983.- 560 с.
6. Ягунов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 27.10.08